

Társadalmi egyenlőtlenségek és előítéletek a pszi-tudományok tükrében
Magyarországon (K 124192)
2018-2024

Záró szakmai beszámoló

A hosszabbításokkal együtt több mint hat évet átfogó kutatás során a kutatócsoport tagjai (Borgos Anna, Erős Ferenc, Friedrich Melinda, Gyimesi Júlia, Kovai Melinda) közösen és egyénileg is dolgoztak a projektben megjelölt téma egymással összefüggő részterületein: *Nemi szerep és szexualitás-koncepciók a magyarországi pszi-tudományokban* (Borgos Anna); *Előítélet-koncepciók és kutatások a szociálpszichológiában és a pszichoanalízisben* (Erős Ferenc); *Diszkrimináció a pszichoanalitikus mozgalmon belül és a mozgalom irányában* (Friedrich Melinda); *Társadalmi egyenlőtlenség és a bűnözői felelősség kérdése a korai törvényszéki pszichológiában* (Gyimesi Júlia); *Társadalmi egyenlőtlenségek az oktatás és a pszi-tudományok viszonyában* (Kovai Melinda).

A kutatás mérföldköveit egy konferenciaszervezés, monográfiák és szerkesztett kötetek, tematikus folyóiratszámok, tanulmányok, előadások, egyetemi szemináriumok és műhelybeszélgetések jelzik (lásd a publikációs listát).

A projekt során számos hazai és nemzetközi konferencián vettünk részt. A téma egyes részeit tágabb közönségnek is bemutattuk az [Imágó-estek](#) keretében, ahol egyrészt az [Imágó Budapest](#) folyóirat pszichoanalízis-történettel, illetve tágabb tudománytörténettel kapcsolatos aktuális számait mutattuk be, másfelől a témához kapcsolódó könyvbemutató beszélgetéseket szerveztünk.

Ezen kívül a Pécsi Tudományegyetem Elméleti Pszichoanalízis doktori programjának keretében zajló (PhD-hallgatók, illetve magyar és külföldi vendégelőadók részvételével történő), havi rendszerességgel tartott kutatószemináriumok ugyancsak fórumként szolgáltak a pályázatban résztvevők aktuális kutatásainak bemutatására és megvitatására is.

Az alábbiakban éves bontásban foglaljuk össze a kutatás főbb eredményeit, a közös, majd az egyéni munkák ismertetésével.

2018-ban a kutatócsoport tagjai az elsődleges és másodlagos szakirodalom feldolgozását végezték. A témák egyebek között magukban foglalták a kollektív áldozatiság fogalmának szociálpszichológiai értelmezéseit, a korai kriminálpszichológia szondiánus gyökereit, a társadalmi egyenlőtlenségek csoport-pszichoterápiás értelmezését, valamint a magyar pszichoanalitikusok 20. század eleji sajtószerelését.

2019-ben kutatócsoportunk folytatta a magyarországi pszi-tudományok társadalmi egyenlőtlenségeket és előítéleteket érintő történetének (levéltári, sajtótörténeti, szakirodalmi és interjúk) kutatását és az eredmények feldolgozását, közlését, többek között a társadalmi nemek és szexuális kisebbségek pszichológiai reprezentációja, a kriminálpszichológia, a pszichoterápiás nyilvánosság, valamint a pszichoanalízis (magyar és nemzetközi) sajtóreprezentációjának történetéről.

A csoport tagjai fő szervezői voltak a European Society for the History of the Human Sciences Budapesten rendezett nemzetközi tudománytörténeti konferenciájának, amely 2019. júliusában zajlott a Közép-európai Egyetemen, és ahol résztvevőként saját kutatásaikról is beszámoltak. (<https://cognitivescience.ceu.edu/events/2019-07-04/38th-annual-conference-european-society-history-human-sciences>)

A CEU Pressnél napvilágot látott szerkesztett kötetünk pszichológia és politika kapcsolatáról, 24 szerző tanulmányával. (<http://ceupress.com/book/psychology-and-politics>)

A 2020-as év több szempontból is rendhagyó és nehezített volt kutatócsoportunk számára. Februárban váratlanul elhunyt Erős Ferenc kollégánk, kutatótársunk, így ötfős csoportunk száma négyre csökkent. A járvány miatt több tervezett konferencia elmaradt vagy a következő évre halasztódott, és a kutatás egyes elemeit (interjúk, könyvtári munkák) sem tudtuk a terveknek megfelelően megvalósítani. Ezért engedélyt kaptunk a projekt 12 hónappal történő meghosszabbítására. Mindezzel együtt haladtunk a kutatással, az eredményeket számos publikáció tükrözi.

A 2021-es és 2022-es év tevékenységeit szintén korlátozta a járvány. Bár a kutatás és az eredmények publikálása haladt, de kérvényeztük a pályázat meghosszabbítását további 18 hónappal. A kutatások főbb irányai voltak a korai magyar női pszichoanalitikusok pályája, az „epilepsziás bűnöző” tudománytörténeti, kulturális és politikai beágyazottsága, illetve az államszocializmus és a rendszerváltás körüli időszak főbb pszichoterápiás intézményeinek, szereplőinek és dokumentumainak feltárása és feldolgozása.

A 2023-as év főbb eredményei voltak Ferenczi Sándor 1914-19 között keletkezett műveinek sajtó alá rendezése, a magyarországi nőmozgalmak és a pszichoanalízis kölcsönhatásainak feltárása, Herbert Silberer bécsi pszichoanalitikus intellektuális pályaképe, valamint további mélyinterjúk készítése a rendszerváltás-kori magyar pszichoterápia vezető képviselőivel.

Egyéni eredmények

Borgos Anna

2018-ban Borgos Anna monográfiában összegezte és publikálta az elmúlt évek kutatásait az első magyar női pszichoanalitikusok életművéről. Tematikus folyóiratszámot szerkesztett az 1918-ban Budapesten rendezett [Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszusról](#), valamint [pszichoanalízis és irodalom](#) kapcsolódásairól. Magyar és nemzetközi konferenciákon Ferenczi Sándor recepciójáról, Hermann Alice reklámlélektani munkásságáról, Bálint Alice naplójáról, valamint a háború előtti pszichológiai kutatások nemekkel kapcsolatos koncepcióról adott elő. 2019-ben megvizsgálta, hogyan jelenik meg a nemek szempontja a *Pszichológiai Tanulmányok* című, 1958-1986 között publikált évkönyv tanulmányaiban. Elemezte a (női) homoszexualitás reprezentációit az államszocialista pszichiátriai irodalomban. Doktori kurzust tartott a kutatás témájában a PTE Elméleti Pszichoanalízis doktori programján.

2020-ban folytatta a nemek reprezentációjának vizsgálatát a pszichológiai kutatások háború előtti és államszocializmus alatti történetében, elsősorban két akadémiai folyóirat, a *Magyar Pszichológiai Szemle* és a *Pszichológiai Tanulmányok* vonatkozó publikációinak elemzésével. Két folyóiratszámot szerkesztett az *Imágó Budapest* folyóiratban: az egyiket [Erős Ferenc életművének](#), a másikat a [Thalassa / Imágó Budapest folyóirat 30. évfordulójának](#) szentelve. Angol nyelven publikált egy tanulmányt a numerus clausus zsidó és női hallgatókat érintő retorikájának párhuzamairól, valamint egy recenziót a Freud nevezetes női homoszexualitás esetének (félig magyar származású) alanyáról írt életrajzi kötetről.

2021-ben a Routledge Kiadónál megjelent [angol nyelvű monográfiában](#) foglalta össze a pszichoanalízis budapesti iskolájának női analitikusairól szóló kutatásait. Hasonló témában, néhány hiánypótló külföldi tanulmány fordításának közlésével [tematikus számot](#) is szerkesztett az *Imágó Budapest* folyóiratban. Feldolgozta a tragikusan fiatalon elhunyt Kardos Erzsébet pszichoanalitikus pályáját. Kurzust tartott a PTE Elméleti Pszichoanalízis Doktori Programján „Nőiség, szexualitás, hisztéria: klasszikus és újabb pszichoanalitikus olvasatok” címmel.

2022-ben Ferenczi Sándor művei kritikai kiadásának szerkesztésén dolgozott, valamint pszichoanalízis- és nőtörténeti témában írt tanulmányokat, és tartott előadásokat.

2023-ban Pető Katalinnal együtt sajtó alá rendezte Ferenczi Sándor összes művei kritikai kiadásának 3. kötetét (1914-1919 közti írások), utószót írt az első magyar homoszexuális regényhez, folyóiratszámot társszerkesztett és fordított a [pszichoanalízis és az állatok](#)

kapcsolatáról, publikált a korai magyar női pszichoanalitikusokról és Madzsar Alice mozdulatművésről, valamint a magyar pszichológusok „gyermekvédelmi” törvénnyel kapcsolatos média-megnyilvánulásairól. Ezen kívül kutatást kezdett és előadott a magyarországi nőmozgalmak és a pszichoanalízis 20. század eleji kölcsönhatásainak nyomairól, valamint a nők azonosnemű kapcsolatainak forrásairól és reprezentációjáról Magyarországon.

Erős Ferenc

2018-ban Erős Ferenc folytatta a pszichoanalízis esztörténetével kapcsolatos vizsgálatait. Ezen belül kiemelten foglalkozott Freud tömegpszichológiájának Ferenczi Sándorhoz kapcsolódó gyökereivel, valamint Lukács György és Theodor W. Adorno Freud-recepciójával. Foglalkozott a pszichoanalízis aktuális társadalomkritikai vonatkozásaival és a „kollektív áldozatiság” fogalmának szociálpszichológiai értelmezésével.

2019 januárjától júniusáig a CEU Institute for Advanced Studies társult ösztöndíjasaként a magyar, az orosz, és a dél-amerikai pszichoanalízis történetének sajátosságaival, valamint a kollektív trauma elméleteinek történeti és politikai kontextusával foglalkozott. Folytatta vizsgálódásait a psi-tudományok és marxizmus viszonyáról, különös tekintettel a „marxista pszichológia” szerepére a második világháború után, a kelet- és közép-európai országokban lezajlott tudományos és ideológiai vitákban. Két angol nyelvű tanulmánya, valamint szerkesztőtársaival közösen szerkesztett angol nyelvű tanulmánykötete jelent meg. Szerkesztette az *Imágó Budapest* folyóirat [Latin-Amerika számát](#).

Gyimesi Júlia

2018-ban Gyimesi Júlia a korai hipnóziskutatás és a magyar pszichológiatörténet területén publikált, vendégelőadásában a pszichoanalízis és a nyugati ezotéria kapcsolatának osztrák-magyar vonatkozásait mutatta be. Kutatási tevékenységében a magyar korai kriminálpszichológia szondiánus gyökereit kutatta, különös tekintettel az epilepszia hazai és nemzetközi törvényszéki és kriminálpszichológiai szakirodalomban való megjelenésére. Társszerkesztője volt az *Imágó Budapest* folyóirat „Szondi Lipót és a sorsanalízis” című számának.

2019-ben a magyar kriminálpszichológia történetével kapcsolatos kutatásokat végzett, különös tekintettel a nemzetközi szakirodalomban is népszerű öröklés-környezet vitára. Eredményei alátámasztották, hogy a magyar kriminálpszichológiai diskurzusban is nagy hatású magyarázó elvnek bizonyult a „született bűnöző” elgondolása. Az epilepszia diagnosztikus kategóriáját Magyarországon különösen gyakran hozták összefüggésbe az indulati bűnözéssel, így az sokáig a kriminálpszichológiai szakirodalom meghatározó eleme maradt. Az „epilepsziás bűnöző” fogalma, annak tudománytörténeti, kulturális és politikai beágyazottsága így kutatása központi témája lett. Eredményeit több tanulmányban és szerkesztett kötetben publikálta.

A 2020-as év során az epilepsziával kapcsolatos pszichológiai diskurzus történeti, kritikai elemzését folytatta. A kutatás hozadéka, hogy rámutatott arra, hogy az ún. epilepsziás karakter mint elmélet és szociális konstrukció sok esetben a társadalmi kirekesztés, előítéletek és stigmatizáció eszközeként szolgált. A kutatás eredményeit két, elkészült angol nyelvű tanulmányban foglalta össze.

2021-ben az epilepszia fogalmának orvos-, pszichológia- és pszichiátriátörténeti kritikai elemzését folytatta. A kutatási eredményeket egy angol nyelvű publikációban és egy külföldi konferenciaelőadásban foglalta össze.

2022-ben egyrészt az epilepszia és vallásosság kapcsolatának történetét, másrészt a családállítás módszerének ezoterikus kontextusát vizsgálta és dolgozta fel tanulmányok formájában.

2023-ban Herbert Silberer bécsi analitikus elméleteinek kulturális, magánéleti és elméleti kontextusát kutatta. Ezen kívül megvizsgálta a Bert Hellinger által kidolgozott, sokak által

vitatott ún. családállítás történetét, klasszikus és kortárs formáit, elméleti jellemzőit és gyakorlatát. Elsősorban azt vizsgálta, hogy mi különbözteti meg a családállítást a mainstream pszichoterápiás gyakorlattól, és melyek azon sajátosságai, amelyek ezoterikusnak tekinthetők.

Kovai Melinda

2018-ban Kovai Melinda a társadalmi egyenlőtlenségek csoport-pszichoterápiás eszközökkel történő értelmezésére, kezelésére irányuló *Szocioanalízis* tréning módszer eredményeiről tartott előadást, illetve a pszichológiai perspektíva társadalomtudományos alkalmazhatóságának témájában folytatta kutatásait.

2019-ben folyóiratcikkek, szakmai dokumentumok, visszaemlékezések és interjúk segítségével rekonstruálta a nyolcvanas évek pszichoterápiás nyilvánosságának főbb intézményeit és szereplőit. A bourdieui értelemben vett mezőelemzéssel megvizsgálta azt is, milyen viszonyrendszerben működtek a korabeli intézmények és szereplők, illetve hogyan kapcsolódtak ehhez a korabeli pszichoterápiás elméletek és módszerek. A kutatás eredményeit az *1989 és a rendszerváltás: a társadalmi cselekvés lehetősége* című konferencián mutatta be.

2020-ban az 1980-as évek és a rendszerváltást követő évtized főbb pszichoterápiás intézményeit, szereplőit, szerepét, hozzáférhetőségének átalakulását, szakpolitikai döntéseit, a szakma szerveződésére vonatkozó korabeli dokumentációt kutatta és dolgozta fel. Öt interjú készült olyan szakemberekkel, akik az 1980-as években a szakma intézményszervező, vezető személyiségei voltak. További 15, a rendszerváltás időszakában meghatározó szakember pályafutását tanulmányozta át.

2021-ben a pszichoterápia rendszerváltás-kori átalakulásának kutatását folytatta. Kutatócsoportjával 14 szakértői interjút készítettek a korszakban meghatározó pszichoterapeutákkal, és folyamatosan dolgoztak a téma írásos forrásainak feltárásán. „Kritikai pszichológia” címmel kurzust tartott a Társadalomelméleti Kollégiumban.

2022-ben folytatta pszichoterápia rendszerváltás környéki átalakulásának kutatását. Az eredményeket számos magyar és nemzetközi konferencián tartott előadásban és egy tanulmányban dolgozta fel.

2023-ban hat többüléses szociológiai mélyinterjút készített a rendszerváltás-kori pszichoterápia vezető képviselőivel. Folytatta az ezzel kapcsolatos korabeli források gyűjtését és feldolgozását. A kutatás eddigi eredményeiről kollégáival szociodramás foglalkozást tartott a KRE BTK végzős MA hallgatóinak, valamint interaktív műhelyt szervezett a *Pszichoterápia* folyóirat 2023-as konferenciáján. Mérei Ferenc életrajzának megírásával közreműködött egy magyar pszichológiatörténeti kötetben.

Friedrich Melinda

2018-ban Friedrich Melinda a magyar pszichoanalitikusok háború előtti sajtószerelését vizsgálta, melynek nyomán az eddigieknél pontosabban rekonstruálható a Magyarországi Független Orvosanalitikusok Egyesületének története és szerepe.

2019-ben összeállította Ferenczi Sándor műveinek készülő új, bővített és pontosított bibliográfiájának első, Ferenczi korai írásait (1897-1907) és első pszichoanalitikus munkáit (1908-1914) felölelő részét. Folytatta a pszichoanalízis sajtórepresentációjának nemzetközi összehasonlító kutatását. Ennek eredményeként megállapította, hogy a pszichoanalízis „berobbanása” az osztrák és a magyar napisajtóban egy időben, az 1920-as évek közepén volt megfigyelhető.

Közben 2019 márciusában a Pécsi Tudományegyetem Elméleti Pszichoanalízis Doktori Programján sikeresen megvédte *Pszichoanalízis a pódiumon (Pszichoanalízis magyar hírlapokban 1910 és 1939 között)* című doktori disszertációját.

2020-ban elkészítette Ferenczi Sándor műveinek bővített és pontosított bibliográfiáját, amely Ferenczi összes műveinek angol nyelvű kiadását készíti elő. Amerikai és cseh napilapokban

(*The World, Prágai Magyar Hírlap*) közölt Ferenczi-interjúk feltárásával további lépéseket tett a pszichoanalízis sajtórepresentációjának nemzetközi feltérképezésében. Elkészítette Feldmann Sándor Magyarországon és az USA-ban megjelent műveinek bibliográfiáját is. E bibliográfián keresztül nyomon követhető a pszichoanalízis 1920-as évektől megfigyelhető térfoglalása és bulvárosodása.

2021-ben további sajtóforrások feltárásával bővítette a magyarországi független orvosanalitikusok történetének rekonstruálását. A *Lélekkutatás* (1929-1932), a kor egyetlen magyarországi megjelenésű pszichoanalitikus szakfolyóiratának áttekintése által megismerhetővé vált az orvosanalitikusoknak a pszichoanalízis népszerűsítésében és az olvasóközönség széles rétegeivel való megismertetésében vállalt szerepe.

2022-ben folytatta Ferenczi Sándor publicisztikai tevékenységének feltárását. Ferenczi bibliográfiája kibővült a pályája korai (1902-1907) szakaszában íródott és a *Pesti Hírlapban*, illetve *Az Újság* c. napilapban közölt publicisztikai és tudománynépszerűsítő írásainak jegyzékével.

2023-ban Ferenczi bibliográfiája a preanalitikus korszakból, különösen igazságügyi orvosszakértői munkásságából származó, eddig ismeretlen cikkeivel bővült.